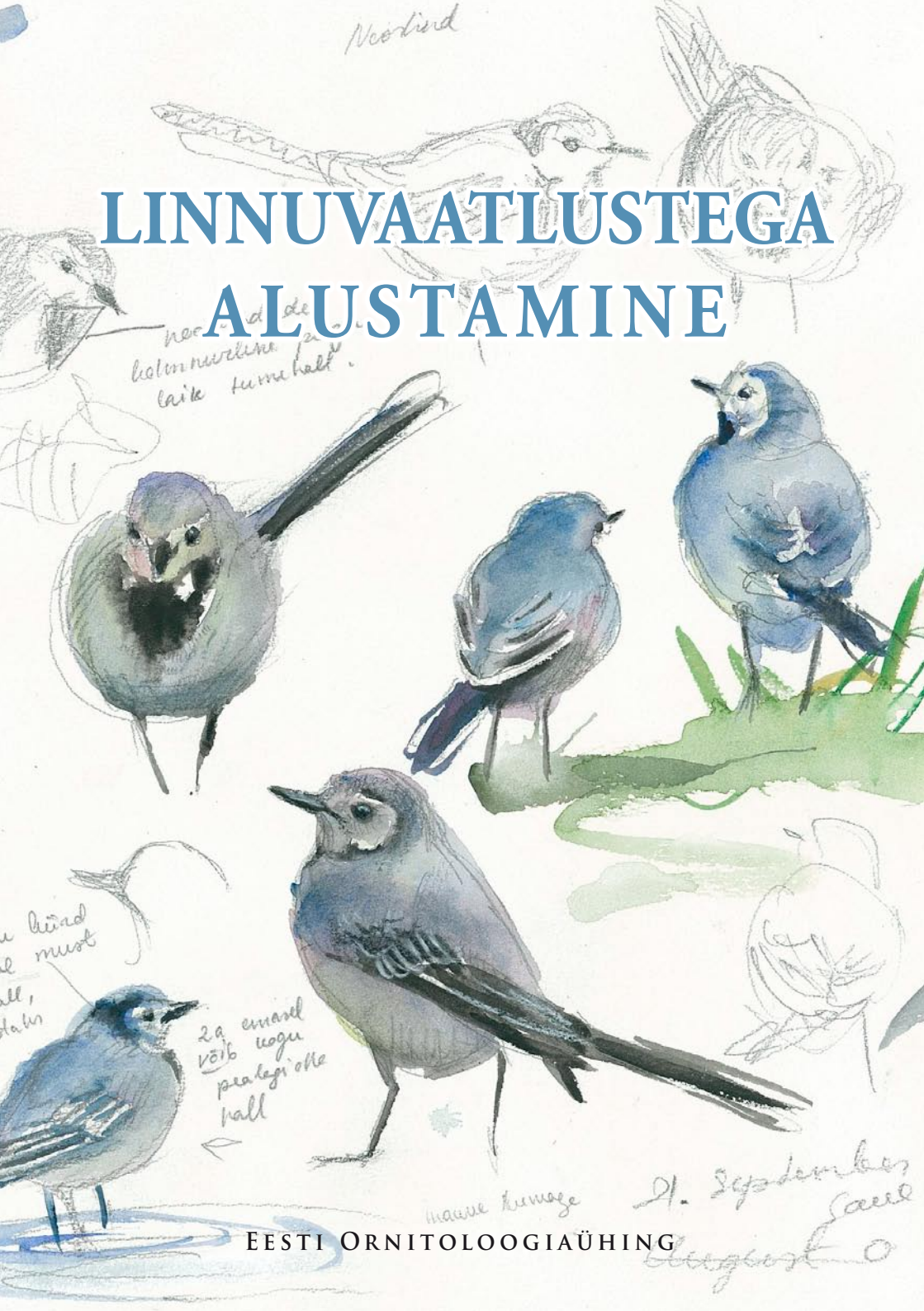

LINNUVAATLUSTEGA ALUSTAMINE

Nesind

hõbedane
kolmnurkne
laine tumehall

u hõbedane
must
hall,
hall

29. märtsil
võib
pealgi otse
hall

mauve kumage

21. September
Järel
August 0

Eesti Ornitoloogiaühing (EOÜ) on asutatud 1921. aastal ning meie tegevuseks on Eesti linnustiku uurimine, kaitsmine ja tutvustamine. Ühingusse kuulub üle 400 liikme Eestist ja välismaalt. Nende seas on nii ornitolooge kui ka lihtsalt linnusõpru. Meiega liitudes annad sinagi oma panuse Eesti lindude käekäigu parandamisse.

Eesti Ornitoloogiaühing
Veski 4, Tartu
telefon: 742 2195
faks: 742 2180
e-post: eoy@eoy.ee
www.eoy.ee

Trükise väljaandmist toetas
Keskonnainvesteeringute Keskus

Koostaja: *Jaanus Elts*, täiendanud *Riho Kinks*
Joonistused: *Katrin Seervald* (esikaas, lk 5–8, tagakaas),
Mike Langman (rspb-images.com, 3, 11, 13), *Aime Soovik* (4),
Jaanus Elts (10), *Kersti Mäestu* (12, 14, 15)
Kujundus: *Eesti Loodusfoto*

Eesti Ornitoloogiaühing 2011

MIKS LINNUD?

Looduses on palju erinevaid eluvorme ja igäihel neist on omadusi, mis lausa kutsuvad vaatlema ja jälgima. Vist seepärast on paljud loodusehuvilised alustanud elusmaailma tundmaõppimist korraga paljudest rühmadest, korjates aasalt raamatu vahele huvitavamaid taimi, noppides kuuriseinalt seal kuivanud liblika või tassides kevadel klaaspurgiga koju pulmarüüs triitoni ehk vesiliku. Aga siis, esmapilgul lausa paratamatult, hakkab meie pilk järjest sagedamini peatuma lindudel. Kevadel tabab kõrv tundmatud linnuhääled ja meist vuhiseb üle salk kevadisi saabujaid. Veidi hiljem satume oma esimesele linnupesale. Siis justkui muutub midagi meie sees ning kõik need triitoniid, liblikad ja lilled jäävad varju selle maailma ees, millega nüüd järjekindlalt tutvuma asume. Nii on juhtunud paljudega ja sellest „linnusohu“ vajumisest on parasjagu raske pääseda.

Sellele, miks linnud meie meeli köidavad, võib leida hulga põhjendusi.

- Linde võib kohata kõikjal ja alati, sest nad asustavad peaaegu kõiki maa-kerka piirkondi.
- Linnud tegutsevad valdavalt avalikult, tihti lasevad nad endile päris ligidale. Pelglikumaid liike saab vaadelda binokliga või varjetelgist.
- Lindude lauluoskus on tähelepanuväärne ja see kostab tihti kaugele; selle järgi saab määrata linna liiki või koguni geograafilist rassi!
- Linnud rändavad kaks korda aastas läbi paljude riikide, nii et ühed ja samad linnud on vaadeldavad paljudele inimestele, ning seepärast on just linnuhobi tihti ühendavaks niidiks eri rahvustele.
- Suur osa lindudest on silmatorkava välimusega, nende kirev sülestik äratab tähelepanu.
- Lindudest on kirjutatud parajalt palju ja seega loodud huvilistele võimalus ka iseõppimiseks.

LINNUVAATLUS KUI HOBI

Maailmas on väga palju asju, mida inimesed oma hobiks peavad. Osa hobisid on traditsioonilised ja neid peetakse „normaalseks“, osa on aga mõistetavad vaid kitsale ringkonnale ja neid peetakse tihti lausa imelikuks. Just linnuvaatlemine ehk ornitoloogia on üks neist imelistest. Ilmselt osalt ka seepärast, et linnuhuviline ei saa esmapilgul oma hobist mingit nähtavat kasu. Ja paljuski sõltub eeltoodud suhtumine inimeste traditsioonidest. Mis on siis selles imelikku, kui täiseas mehemürakas pakib nädalalõpul seljakoti ja suundub laantesse hulkuma? Tõsi, püssi asemel on tal kaasas binokkel ja koju naastes ei viska ta külmikusse haavlitest puretud parte, vaid asetab lauasahtlisse välipäeviku oma vaatlustega. Parte või vähemalt kanu saab ju igast suuremast toidupoest. Ja mille poolest on siis „normaalsem“ hobi näiteks jalgpall, kus kari higiseid mehi ajab taga ühtainust palli?

Ornitoloogial kui hobil on palju voorusi. Kas või see, et linnuvaatlustega võib tegelda terve pere. Väljasõidule saab kaasa võtta kõik soovijad vanusest ja füüsilistest võimetest sõltumata. Muide, näiteks Inglismaal ja Soomes on linnuvaatlus just pigem perehobi ja vaatlusretkedel käimine on muutunud tunnustatud nädalalõpuharrastuseks.

Kui nüüd veel püüda leida tunnuseid, mis teevad ornitoloogiast n-ö hea hobi, siis tuleb kindlast toonitada sedagi, et linnuvaatlusi saab teha ka inimene, kelle majanduslikud võimalused kallimate harrastustega tegelemist ei võimalda. Lihtsamaid vaatlusi saame teha ilma igasuguste abivahenditeta ja kuhugi kaugele sõitmata.

MILLEST ALUSTADA?

Sellele küsimusele on ilmselgelt väga raske vastata. Ei ole ühtegi kindlat skeemi, mida tuleks parimaks pidada ja tingimata järgida. Seda enam, et vist enamik lugejaid on tegelikult linnuvaatlustega juba algust teinud. Kes meist siis poleks ühtegi lindu näinud? Oma esimese linnuvaatluse tegimegi siis, kui nägime esimest lindu!

Selline sissejuhatus ei meeldi kindlasti neile, kes peavad end n-ö tõsiseks linnuvaatlejaks. Nende arvates on lihtsalt linnu nägemisel ja lindude vaatlemisel suur vahe. Osalt võib nendega muidugi nõustuda, aga siiski mitte kõiges. Nimelt leidub palju inimesi, kes on aastaid linde hoolega jälginud, ilma et oleksid seda linnuvaatluseks pidanud. Need on kõik need miljonid inimesed, kes on kevadel rõõmustanud esimeste sulaliste saabumise üle, aga ka need miljonid, kes talvel linnukestele oma aias talitoitu pakuvad. Kõik need inimesed on ju tegelikult jälginud linde ja nende teatud eluavaldusi. Kõigil neil jääb teha vaid tühine samm, selleks et muutuda n-ö tõsiseks linnuvaatlejaks – oma tähelepanekud kirja panna! Niisiis pole midagi lihtsamat siin ilmas kui linnuvaatluste alustamine, tuleb vaid see toiming endale teadvustada!

Linnuvaatlusi võib alustada igas vanuses. Tõsi, noorematel on kõiksuguste asjade äraõppimine muidugi hõlpsam, kuid pole see ornitoloogia nii keeruline ühti, et sellega omavalitud määral ei võiks tutvust teha ka eakamad inimesed. Ilmselt on põhiline ikkagi soov asjaga tegelda.

Inimesed teevad oma esimesed teadlikud linnuvaatlused väga

erineval moel ja ajendil.

Isegi elukutselised ornitoloogid on linnu-uuri-
jaks saanud väga erine-
vaid teid pidi. Siiski
püüame siinkohal
anda mõned soovitu-
sed, mis sinu „liiku-
miskiirust ornitolo-
giaradadel“ pisutki
suurendaksid.

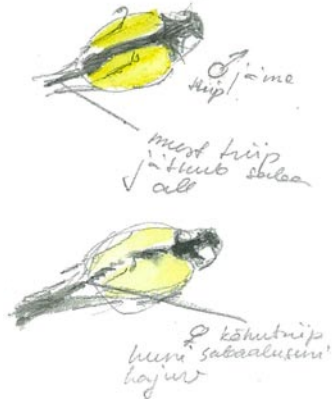

SEAME SISSE VÄLIPÄEVIKU

Üks esimesi samme linnuvaatluste alustamisel on kindlasti välipäeviku kasutuselevõtt. Välipäevik on vajalik selleks, et kõik kogetu ja nähtu võimalikult üksikasjalikult kirja panna. Looduses olles tundub tajutu tihti palju selgem ja eredam kui päevi ja kuid hiljem kodus laua ääres istudes. Paljud detailid on selleks ajaks tihti juba ununenud. Eriti raske on meenutada lindude laulu või üksikuid hääliitsusi, sama kehtib ka värvi- varjundite, kuupäeva ja kellaaja kohta.

Välipäevikuks sobivad poes müüdavad märkmikud, mille ostmisel tuleks meeles pidada mõningaid soovitusi.

- Välipäevik peab olema **sobivas mõõdus**, et seda oleks lihtne kaasas kanda. Seepärast eelistavad paljud loodusehuvilised väiksemaid märkmikke, mis mahuksid ära ka jope taskusse. Oluline on, et seda oleks kirjutamise ajal mugav käes hoida ja et kirjutuspind oleks parasjagu suur. Väga väikesed märkmikud seepärast välipäevikuks ei sobi.
- Välipäevik on mugavam, kui see on **kõvade kaantega**. Sel juhul ta ei rääbaldu nii kergesti ja sissekannete tegemine läheb hõlpsamini. Märkmiku kaaned peavad sisupaberiga kindlalt ühendatud olema, et nad juba pärast paarikordset retkelkäiku ei rebeneks.
- Välipäeviku **paber** ei tohi olla liiga õhuke, sest sellisel juhul on sellele halb kirjutada ja niiskudes tõmbub see koledasti krimpsu. Soovitatav on valge sisupaber, millele on mugav teha ka joonistusi. Osa looduseuuri- jaid eelistab siiski ruudulist paberit.
- Välipäevik peab olema **mõistliku paksusega**. Liialt õhukesed märkmikud (alla 24 lk) saavad väga kiiresti täis, liialt paksud aga rääbalduvad enne täiskirjutamist. Ka kõige hoolikama käsitsemise korral vananeb välipäevik looduses kasutades võrdlemisi kiiresti: juhuslik vihmahoog märgab seda, kotis teiste asjade vahel see hõõrdub ja kortsus, välistatud pole päeviku kukkumine porri või lausa lompi, või avastad välipäeviku vahelt hallitanud sääse... Niisiis, välipäevik olgu mõistliku paksusega, nii umbes 30-50 lk.

- Kui viibid looduses sagedasti, tasub välipäevikud sisse seada enam-vähem **kindlateks ajavahemikeks**, näiteks üheks aastaks või üks kevad-suviseks ja teine sügistalviseks perioodiks. Kui periood läbi, tasub päevik kappi panna ja uus võtta, seda ka siis, kui osa lehti veel kasutamata. Ka kõige hoolikamal vaatlejal võib välipäevik kaduma minna ja sellisel juhul on parem, kui kaotsi ei lähe mitme aasta andmed.
- Enne loodusesse minekut tuleb välipäevik **markeerida**. Kirjuta märkmiku kaanele, millal päeviku kasutusele võtsid või millise ajavahemiku vaatlused kavatsed sellesse kanda (nt 2011 suvi). Välipäeviku tiitellehele või sisekaanele kirjuta ka oma kontaktandmed: nimi, aadress, telefoninumber. Ja et oleks selgem, milleks need andmed sinna kirjutatud on, võiksid seda teksti alustada näiteks sõnadega: „Märkmiku leidmisel palun võtta kontakti ...“
- Välipäevikuid tasub valmis osta õige **mitme aasta jagu**. Siis võid kindel olla, et hiljem riulisse panduna on nad enam-vähem ühte mõõtu ja värvi, pealegi on nii neid lihtsam muu „kultuurikihhi“ hulgast üles leida.

SISSEKANDED VÄLIPÄEVIKUSSE

Välipäevik on looduseuurijale hädavajalik abivahend. Isegi kui sa ei täida seda regulaarselt ning kirjutamine on sulle igati vastumeelne, tasub päevikut siiski kaasas kanda.

Üldiselt tuleks iga sissekande puhul kirja panna järgmised andmed:

- vaatluskoht (võimalikult täpselt),
- kuupäev,
- kellaeg,
- kaasvaatlejad (matka-kaaslased),
- ja vaatlus ise.

Kui sinu tehtav vaatlus sõltub ilmastikust (nt lindude ränne), tuleks ka seda kirjeldada.

Vaatluse kirjeldamisel peaks silmas pidama järgmist.

- **Kirjeldus** olgu just nii pikk ja põhjalik, kui on vaja olukorra täpseks kirjeldamiseks. Muidugi on kehvades ilmastikuoludes ebamugav pikki jutustusi kirjutada, kuid kunagi ei tea, milline fakt võib tähtsaks osutuda ja milline mitte. Tõsi, aastatega kogemus suureneb, kuid elu on näidanud, et just kogenumad vaatlejad teevad põhjalikumaid ülestähendusi.
- Kui midagi on võimalik **täpselt mõõta või üle lugeda** (nt linde), siis tee seda kindlasti. Parema puududes tasub mõõdupuuna kasutada omaenda pikkust, sõrmede vahekaugust vms.
- **Värvide kirjeldamisel** ole hoolikas ja püüa arvestada ka vaatlusolusid. Võimaluse korral vaata objekti eri nurkade alt, sest sõltuvalt valgustingimustest võivad nähtavad värvivarjundid muutuda. Kes meist poleks näinud harakat? Väidetavalt pole tema sulestikus ainsatki musta sulge, kõik puha metalse varjundiga sinine, roheline...
- **Helide kirjeldamine** on enamikule inimestest vaevanõudev. Tee seda just sel määral, nagu võimeline oled. Kui nootide kirjutamine selge ja vajalik musikaalsus olemas, siis miks mitte tähendada üles täpne helirida. Vastasel juhul püüa helisid ja laulu iseloomustada võimalikult täpsete omadussõnadega (kõrge, kare, metalne jne.) ning ka helide kestusega. Laulu puhul on väärt tähele panna ka selle rütmi ja helirea suunda (nt lõpus kiirenev, laskuv).
- Kui vaatlesid **tundmatut lindu**, tuleks sellest võimaluse korral täpne joonis teha ning iga sulepartiidi eraldi kirjeldada.

Kindlasti on arukas sagedasemad lühendid (mitte ainult liiginimed, vaid ka kõik teised!) koos selgitustega välipäeviku sisekaanele kirjutada. Muidu võib aastaid hiljem päevikut lugedes märkmete lah-tiseletamisega probleeme tekkida nii endal kui teistel.

Lõpetuseks aga sellest, millega oma vaatlus kirja panna. Talvel osutub paratamatult parimaks vahendiks vana hea pehme harilik pliiaats, sest teised kirjutusvahendid kipuvad külmaga lihtsalt streikima. Suvel seevastu on soovitatav kasutada musta pastapliiaatsit, mis on märksa kulumiskindlam. Pealegi on hariliku pliiaatsi puhul oht, et pliiaatsi tera taskus puruks läheb. Kindlasti ei tohiks välitöödel kasutada sullepead ega tindipliiaatsit, sest tint läheb niiskudes laiali. Veekindlad kirjutusvahendid on ideaalsed kuiva ja sooja ilmaga, kuid niiskes või külmas vajab nende värv kuivamiseks aega. Seetõttu on nendega tavapärasesse välipäevikusse väga ebamugav kirjutada. Erandiks on mõned kuulotsaga markerid, mis on väga külmakindlad ja mille värv imbub kiirelt paberisse. Igaks juhuks võiks kaasas olla kaks kirjutusvahendit, juhuks kui üks neist streigib või kaob.

Nagu öeldud, on kõige olulisem oma vaatlused märkmikusse kirja panna – isegi need, mis ei tundu olulised. Sinu tehtud märkmed võivad osutada väga väärtuslikuks alles hiljem, näiteks siis, kui hakatakse otsima teavet mõne linnuliigi leviku, arvukuse, pesitsemise või kevadise saabumise kohta. Aga kuidas teatakse just sinult küsida? Selleks et su märkmed kiirelt leitavad oleksid, on tänapäeval loodud elektroonilised andmebaasid. Neisse võid kohatud linnud märkmikust kirja panna kas või iga päev ja sinu vaatlusi saavad näha ka teised. Eestis on parimaks selliseks kohaks eElurikkuse andmebaas aadressil <http://elurikkus.ut.ee>. Nupu „Vaatlused“ alt jõuad kohe lindude lehele, kust saad vaadata teiste tehtud vaatlusi ja leiad ka juhised enda omade sisestamiseks.

eElurikkus Avaleht Liigid Kogud **Vaatlused** Sõnastik Töörühmad Teated Mis on eElurikkus? **Eesti keeles** In English

Vaatlused

Logi sisse Registreeru kasutajaks

Kiirtee: viimane nädal Linnud (Avas) Järjesta kirjed: vaatluse aja järgi Z → A

Asukoht: Maakond Linn/vald Vaatusaeg: 0000-00-00 - 0000-00-00

Täpne asukoht: Vaatleja: Vali

Liginimi: Vali Eestikeelne nimi: Vali

Tegevus: Vali Info? Vanus: Vali Sulestik: Vali

Pesituskindlus: Vali Info?

«Loomad» Seened Taimed Näita punkte kaardil Otsi Puhasta

Kuupaev	Liik	Arv	T	P	Asukoht	Vaatleja(d)
11.12.2011	Dendrocopos medius : tamme-kirjurähn	1	p		Valga mk., Tõrva, Tõrva	Olev Merivee
11.12.2011	Lanius excubitor : hallõgija	1	p		Lääne mk., Ridala, Matsu	Tarvo Väiker
11.12.2011	Dendrocopos medius : tamme-kirjurähn	1	p		Tartu mk., Tartu, Raadi kalmistu	Mariius Märtsen
11.12.2011	Dendrocopos major : suur-kirjurähn	2	p		Valga mk., Tõrva, Tõrva	Olev Merivee jt.
11.12.2011	Dendrocopos minor : väike-kirjurähn	1	p		Valga mk., Tõrva, Tõrva	Olev Merivee jt.
11.12.2011	Cyanus cygnus : laululüük	3	p		Tartu mk., Alatskivi, Lahe	Tarmo Teppe
11.12.2011	Bucephala clangula : sõbias	25	p		Tartu mk., Alatskivi, Nina	Tarmo Teppe
11.12.2011	Fluvialis apricaria : rüüt	120	p		Lääne mk., Ridala, Haeska	Tarvo Väiker
11.12.2011	Vanellus vanellus : kiivitaja	70	p		Lääne mk., Ridala, Haeska	Tarvo Väiker
11.12.2011	Cyanus columbianus : väikelüük	14 (1a*)	p		Lääne mk., Ridala, Haeska	Tarvo Väiker

LINDUDE KIRJELDAMINE

Lindude kirjeldamisega puutume kokku siis, kui satume tundmatule linnule. Kuna algajal tuleb selliseid juhuseid eriti sageli ette, tasub kirjeldamiskunst kohe alguses ära õppida, et hiljem oma laiskust vähem kiruda.

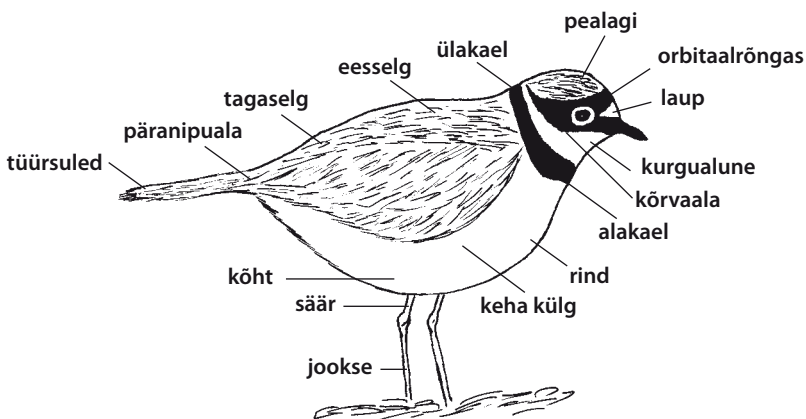
Ainukehtivat skeemi linnu kirjeldamiseks pole olemas. Järgnev on pigem autori kogemuse kokkuvõte, ja kui sulle see ebamugav tundub, võid kasutada enda loodud süsteemi, kuid soovitatavalt ikka nii, et ka tulemus paraneks.

Minu pakutav linnu kirjeldamise skeem on järgmine:

- suurus;
- kehahoiak ja -kuju;
- kulgemine (kõnnak);
- põhivärvus;
- noka värvus ja kuju;
- iseloomulikud (erilised) mustrid näopiirkonnas;
- iseloomulikud (erilised) mustrid tiibadel;
- saba pikkus, kuju ja värvus;
- jalgade pikkus ja värvus.

Nüüd siis kõigist neist tunnustest pikemalt.

Üheks tunnuseks, mida on lihtne vaadelda ja mis lindude lahterdamisel ka väga tähtsaks osutub, on **LINNU SUURUS**. Muidugi nõuab linnu suuruse

hindamine mõningast kogemust, kuid ega kogemus muidu ei teki, kui asja praktikas järele ei proovi.

Niisiis võiks meie linnud jagada suuruse järgi näiteks järgmistesse rühmadesse:

- varblasest väiksem
- varblasesuurune
- kuldnokasuurune
- hakisuurune
- varesesuurune
- varesest suurem.

Sellise süsteemi aluseks on liigid, kellega me sagedamini kokku puutume ja kelle suurust me seepärast ka lihtsamini hinnata oskame. Võrdluseks võid muidugi kasutada teisigi liike, kelle suurust hästi tead, kuid see suurus peab kindel olema (nt lihtsalt rästas ei kõlba, sest rästa liigid ise on erineva suurusega). Toodud rühmi võib veelgi täpsustada, kirjeldades näiteks vaadeldud lindu kui „varblase ja kuldnoka vahepealset“. Mida täpsemini suudad linnu suuruse kindlaks määrata, seda lihtsam on liigi määramine.

LINNU KEHAHOIAK on väga oluline tunnus ning kogenud vaatleja suudab paljud liigid juba ainuüksi erilise kehahoiaku järgi eksimatult määrata. Heaks näiteks on siin kuldnoka ja muusträsta võrdlus. Algajal lähevad need linnud väga sageli segi. Kuldnokk on aga püstise kehahoiakuga, seda nii kõndides kui oksal lauldes, muusträstas seevastu lamava (horisontaalse) kehahoiakuga.

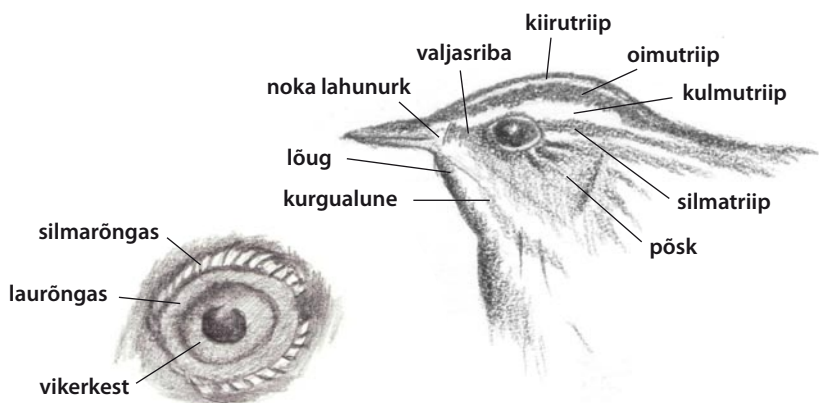
Linnud erinevad üksteisest ka **KEHAKUJU** poolest. Lehelinnud on väga saledad, käblik aga tähelepanuväärselt ümarate vormidega. Osa linde on tugeva rinnaga, teised meenutavad aga moosipotti. Siinkohal üks humoorikas linnukirjeldus tegelikkusest: „Umbes haki ja vares vahepealne, valgehalli- (või pruuni-) tähniline, nagu tiibadega liitrine moosipurk.“ Mis ta muud oli kui karvasjalg-kakk.

KULGEMINE MAAPINNAL on lindudel enamalt jaolt kahesugune: keksimine (hüplemine) ja sammumine (kõndimine). Mõni üksik liik võib kasutada ka mõlemat, näiteks vares kulgeb harilikult kõndides, kiirustades liigub aga hüpetega. Harjutamise mõttes jälgi varblaste ja tuvide kulgemist.

PÕHIVÄRVUS on domineeriv ehk ülekaalus olev värvus. Ühevärvilisi linde pole olemas, nii meile ainult tundub. Tegelikult on eri kehaosadel kindlasti erinevad varjundid, kuid kaugelt ja kehvades valgustingimustes ei pane me seda lihtsalt tähele. Niisiis tuleks kindlasti kirjeldada, kas lind tundub meile ühevärviline või kirju ja milline on enam levinud värvus. Näiteks lehelinud tunduvad rohekad või hallikad (hallikasrohelistel), roolinnud pruunikirjud, luiged valged jne. Tihti on linnu ülalpool alapoollega võrreldes erksamat värvi või hoopis lumivalge.

Näopiirkonnas esineb lindudel mitmesuguseid iseloomulikke tunnuseid, mida tuleks binokliga hoolikalt seirata. Algatuseks tasub vaadata **LAINNU NOKKA**, eriti selle kuju. Peale nn tavalise linnunoka esineb palju erikujusid, mis on linnu määramisel suureks abiks. Tuntumad on käbilindude ristis nokk, koovitaja allapoole ja naaskelnoka ülespoole kaardus nokk, aga ka rähnide peitelnokad ja luitsnokk-pardi erakordselt lame nokk. Vähem tähtis pole ka noka värvus (tähelepanu – see on sesooniti ja vananedes muutuv!). Näiteks meriskil ja randtiirul on nokk punane, vanal isasel must-rästal kuldkollane, mustsaba-viglel aga kollane musta tipuga. Üldiselt tuleb **NÄOPIIRKONNAS** kirjeldada iga pisiasja. Näiteks võib olla oluline, kas tume triip läbib silma ennast või kulgeb sellest pisut kõrgemalt.

Samal isendil võib sulgede värvus muutuda, ja sugugi mitte ainult sulgimise tagajärjel. Nimelt saavutab paljude lindude pealagi ja rinnaesine oma maksimaalse erksuse pärast mõningast kulumist. Näiteks algselt tumepruun kattesulg võib kuluda tipust erkpunaseks või süsimustaks. Hea ja oluline

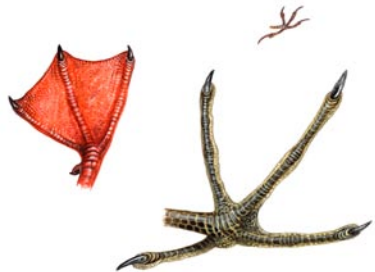

määramistunnus on muidugi silmaiirise värvus, kuid seda saab usaldatavalt hinnata vaid väga lähedalt.

TIIBADEL esineb enamikul lindudel mingi muster, mis vahel avaldub suuremate ühevärviliste laikudena, nii et on kaugelt hästi nähtav. Tiibadel leiduvad mustrid on näha ka lendaval linnul (tiiva üla- ja alapoolle mustrid on enamasti erinevad!). Tihti on ainuüksi värvikontrast eri sulepartiide vahel heaks määramistunnuseks. Näiteks partidel on tiival värviline sulepartii, mida nimetatakse tiivaküüduseks. Selle järgi on kevadsuvisel perioodil küllaltki hea lendavate isaslindude liiki määrata.

SABAL on lindude elus tähtis roll ja seepärast on selle kehaosa juures täheldatav hulk kohastumusi, mida on lihtne jälgida. Heaks liigile iseloomulikuks tunnuseks on muidugi saba pikkus, eriti kui saba on tähelepanuväärselt pikk (nt sabaühine, harakas) või lühike (nt käblik, vesipapp). Sabal võib leida mitmesuguse laiusega triipe, harvem laike. Sabasulgede ehk tüürsulgede pikkus selle eri osades võib olla erinev; nii on suitsupääsukese ja tiirude saba tänu keskmiste tüürsulgede lühidusele iseloomuliku löhikuga, kajakate sabasuled näivad aga lennus kõik ühepikkused. Pööra tähelepanu ka saba hoiakule: see võib mõnel liigil olla suurema osa ajast kikkis, teine aga vibutab sellega pidevalt, nt linavästrik.

JALGADE pikkus äratab meis tähelepanu harilikult siis, kui need on imeühikesed (nt kodutuvi) või väga pikad (nt valge-toonekurg). Sageli on liigi määramisel oluline ka jalgade värvus, kuid sellega tuleb ettevaatlik olla, sest

seegi võib osal liikidel muutuda. Erijuhuks on kindlasti valge-toonekurg, kes kuuma ilmaga võib jalgade jahutamiseks oma punased jalad valgeks roojata. Jalgade puhul saame tihti kontrollida ka linnu jalakuju ning jalalaba ehitust. Nii on röövlindude jalad varustatud tugevate küünistega, vees ujuvate lindude jalad aga ujulestadega (tiirud, kajakad, hanelised, kormoranid jne).

Kindlasti tekkis nii mõnelgi linnuhuvilisel nüüd kahtlus, kas lind ikka istub oksal nii kaua, et kõik need tunnused rahulikult üle vaadata ja välipäevikusse kirja panna. Jah, harilikult saame lindu vaadelda vaid mõne minuti jooksul ja ka siis ei pruugi ta rahulikult paigal püsida, vaid liigub pidevalt ringi. Seepärast tulebki üles tähendada esmalt kõige silmatorkavamad tunnused ning seejärel püüda neid täpsustada ning võimaluse korral kas või lihtne skeem joonistada. Üks on aga selge: mida põhjalikumalt on lindu päevikus kirjeldatud, seda lihtsam ja ka kindlam on hilisem määramine!

KUI LEIAD MÄRGISTATUD LINNU

Teaduslik lindude rōngastamine on uurimismeetod, mis põhineb lindude individuaalsel märgistamisel. Lindude märgistamine sai alguse ilmselt alles 19. sajandil. Rōngastamise isaks on Taani kooliõpetaja Hans Christian Cornelius Mortensen (1856-1921), kes 1890. aastal püüdis mõned kuldnokad ja märgistas need jala ümber pandud õhukeste tsinkribadega, millele oli kirjutatud märgistaja elukoht ja aastaarv. Eestis rōngastati esimesed linnud 1910. aastal Saaremaal Kihelkonnas ja see oli ühtlasi esimene lindude rōngastamise koht tolleaegsel Venemaal.

Rōngastamine kui meetod on osutunud kasulikuks kõigis lindude bioloogia valdkondades, kus on tulnud eristada kindlaid isendeid ning jälgida nende elukäiku läbi paljude aastate. Iga rōngastatud linnu leid jutustab meile selle linnu elust ja tema liikumistest. Suurema hulga rōngastatud lindude

taasleidude kogunemisel saame kaardile

joonistada rändeteed ning peatus- ja

talvitusalad. Kuid rōngastamisest

saab kaudseid andmeid ka näi-

teks suremuse ja sigimisedukuse

kohta. Seega on iga teade rōn-

gastatud linnu leiust teadusele

huvipakkuv, seda enam, et paljude linnuliikide puhul saadakse teateid vaid paari isendi kohta tuhandest rõngastatust!

Kui leiad rõngastatud linnu või lihtsalt rõnga, teata sellest kindlasti Matsalu rõngastuskeskusesse (Penijõe, Matsalu rahvuspark, ring@matsalu.ee). Kirja tuleb panna järgmised andmed:

- rõngal olev tekst ja numbrid, mida tuleb hoolikalt kontrollida;
- leiukoht ja -aeg;
- linnu seisund (nt vigane, surnud, püütud ja vabastatud, lastud jne);
- leidja nimi ja aadress, et sind saaks teavitada linnu rõngastusandmetest ning vajaduse korral leiuandmeid täpsustada.

Kui oled piisavalt täpselt rõngal oleva info kirja pannud, võid rõnga endale mälestuseks jätta. Kui kahtled milleski, võid rõnga lapikuks suruda (surnud linnult võib rõnga eemaldada) ning koos leiu kirjeldusega rõngastuskeskusele saata. Seejuures tuleks linnu seisundit kirjeldada võimalikult täpselt, et uurijatel oleks võimalik hinnata linnu hukkumise aega. Selleks on tähtis edastada näiteks ka sellist teavet, et linnu suled on kehal lahti, lind on kuivanud, lehkab vms. Samuti on oluline märkida võimalik surma põhjus (nt kassi poolt püütud, sattunud rotilõksu, lennanud vastu aknaklaasi). Vahel on tähtis ka leiukoha põhjalikum kirjeldamine. Eriti veekogude läheduses tuleks märkida, kui kaugel veepiirist leitud lind asetses. Pärast rõnganumbri kontrollimist võidakse rõngas sulle soovi korral tagastada. Elusalt püütud linnul tuleks rõnga andmed üles tähendada ja lind koos rõngaga uuesti vabadesse lasta. Suurematele lindudele (nt haned, luiged, kormoranid) pannakse ka värvilisi kaela- või jalarõngaid. Peale teksti tuleb siis kindlasti üles märkida ka rõnga värvus. Mõned liigid (nt sookurg) märgistatakse värviliste jalarõngastega, millel polegi teksti ja oluline on vaid üles kirjutada mõlema jala rõngaste värvide järjestus. Suuremate lindude märgiseid on sageli võimalik isegi binokli abil lugeda ja see on omamoodi põnev hobi.

Kui soovid ise lindude rõngastajaks saada või sellega lähemat tutvust teha, võta ühendust Matsalu rõngastuskeskusega.

SOOVITUSI ALGAJALE LINNUVAATLEJALE

- Alusta lindudega tutvumist talvise toidumaja juures või oma koduaias. Alusta liikidest, keda on lihtne hääle või välimuse järgi meelde jätta.
- Hea aeg alustamiseks on veebruar ja märts, mil linde on õppimiseks mõnusalt vähe. Kevade edenedes saabuvad järjest uued rändlinnud, keda on juba lihtsam juurde õppida.
- Käi palju väljas ja vaatle linde, püüa neid määrata ja nende tegevust jälgida. Uuri määrajaid ja linnuraamatuid.
- Osale EOÜ, looduskeskuste jt korraldatavatel linnuõpetel ja -retkedel. Selliseid võimalusi on eriti palju aprillist juunini.
- Osale linnuvaatlustel ja loendustel. Neid on nii algajatele kui edasijõudnutele. Teavet nende kohta leiad EOÜ kodulehelt nupu alt „Osale“.
- Käi Pärnumaal Kabli või Saaremaal Sõrve linnujaamas ning vaatle linde koos asjatundjatega.

www.eoy.ee

www.llk.ee

www.tallinna-linnuklubi.ee

www.kotkas.ee

www.estbirding.ee

kabli.nigula.ee

elurikkus.ut.ee

Eesti Ornitoloogiaühing

Läänemaa linnuklubi

Tallinna linnuklubi

Kotkaklubi

Linnubongarite ühendus

Lindude rõngastusjaam

Linnuvaatluste andmebaas

hulle dain
kollakamoh,
ala keelal